

GLOSA

Závaznost specializace soudního znalce

Petr Ševčík*

Abstrakt: Předkládaný článek se zabývá otázkou závaznosti specializace soudního znalce v českém právním řádu. Otázka závaznosti specializace soudního znalce byla legislativně problematická již za účinnosti dřívější právní úpravy zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících. Nová právní úprava zákona č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, která je účinná od 1. 1. 2021, však letitý problém upravuje pouze částečně a pro dobu přechodnou, která bude trvat až do konce roku 2025, ve vztahu k dříve zapsaným znalcům neupravuje problematiku prakticky vůbec.

Klíčová slova: znalec, ustanovení znalce, specializace znalce, znalecký posudek

Úvodem

Žádný soudce, který se rozhodne ustanovit znalce v rámci jím vedeného řízení, se nevyhne řešení otázky, jaký má být rozsah znaleckého oprávnění hledaného znalce. Zpravidla nedochází k pochybení při podřazení znaleckého úkolu ke konkrétnímu oboru a odvětví znalecké činnosti, byť i toto je mnohdy složitou otázkou. Co však působí častější obtíže, je vypořádání se s otázkou znalecké specializace. Zásadním se přitom jeví posouzení, zda je možné ustanovit znalce pouze tehdy, pokud jeho specializace plně pokrývá zamýšlené zadání znaleckého úkolu, případně zda je možné znalce ustanovit i tehdy, když znalecké zadání spadá pod obor a odvětví, pro něž je znalec v seznamu zapsán, avšak je částečně či zcela mimo rozsah specializace znalce uvedené v seznamu. Stejnou otázku si přitom kládou také účastníci řízení, advokáti, orgány činné v trestním řízení, správní orgány, zkrátka všichni, kteří soudního znalce v rámci svého řízení využívají. Nejpalčivěji však nejasnosti ohledně řešení otázky závaznosti specializace prožívají samotní znalci, z nichž někteří v obavách z případného následného postihu dohledového orgánu pro překročení znaleckého oprávnění znalecká zadání odmítají, někteří pak patrně naopak těchto nejasností umně využívají, ve snaze „zbavit“ se mnohdy nechtěného ustanovení orgánem veřejné moci.

1. Právní úprava účinná do 31. 12. 2020

Pokud by byla před 31. 12. 2020 položena nezúčastněnému čtenáři otázka, kde by hledal zákonné vymezení znaleckých specializací, či alespoň jakoukoli zmínku o nich, většinou by odpověď by patrně byla, že v zákoně č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „znal. z. 1967“). Jakkoli by takový intuitivní přístup byl

* JUDr. Petr Ševčík, Ph.D., odborný asistent, Vysoká škola technická a ekonomická v Českých Budějovicích; soudce, Okresní soud Karlovy Vary; člen expertní komise ministerstva spravedlnosti pro znaleckou činnost. E-mail: sevca@seznam.cz. ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0305-8367>.

zcela namísto, odpověď by bylo nutno hodnotit jako chybnou. Zákonná úprava pouze v § 8 znal. z. 1967 stanovovala, že: „Znalci jsou povinni vykonávat znaleckou činnost řádně, ve stanovené lhůtě, oboru a odvětví, pro které byli jmenováni.“

Menší množství čtenářů by na úvodem položenou otázku, kde najít vymezení pojmu „specializace znalce“ v době před nabytím účinnosti nového zákona o znalcích, mohlo odpovědět, že v ministerské vyhlášce č. 123/2015 Sb., kterou se stanovoval seznam znaleckých oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti. Ani tato odpověď by však nebyla správná, neboť ministerstvo spravedlnosti při vědomí si rozsahu zmocňovacího zákonného ustanovení § 26 znal. z. 1967, který umožňoval ministerstvu stanovit pouze seznam „oborů a odvětví“, k jakémukoli vymezení specializací nepřistoupilo a upravilo pouze seznam oborů a odvětví, pro které mohl být jmenován znalec (§ 1 odst. 1 vyhlášky), respektive seznam oborů, pro které mohl být jmenován znalecký ústav (§ 1 odst. 2 vyhlášky). Ani zmínkou se pak o znaleckých specializacích nezmiňovala ani další vyhláška ministerstva č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „znal. v. 1967“), která pouze v § 1 odst. 1 uváděla, že znalce jmenuje pro jednotlivé obory znalecké činnosti a pro odvětví těchto oborů ministr spravedlnosti (případně předseda krajského soudu dle odstavce 2). Ze znění § 4 a 5 znal. v. 1967 je dále možné zjistit, že seznam znalců se členil na základní obory, z nichž některé se podle rozsahu členily na odvětví.

S pojmem „specializace“ se tak poprvé bylo za účinnosti dřívější právní úpravy možno setkat až v § 6 odst. 8 Instrukce č. 8/2017 Ministerstva spravedlnosti ze dne 23. 11. 2017, č. j. MSP-26/2017-OJD-ORG/32, o správním řízení ve věcech znalců a tlumočnicků a o některých dalších otázkách (dále jen „instrukce“), kde ministerstvo stanovovalo, že osobu, o jejíž jmenování jde, může nechat podrobit písemnému nebo ústnímu přezkoušení, případně písemnému a současně ústnímu přezkoušení, v daném oboru, odvětví, *případně specializaci*, před sborem pro znalecké otázky, je-li zřízen. Přílohou č. 1 této instrukce byl dále vzor rozhodnutí o jmenování znalců, který již vymezení znalecké specializace obsahoval, a v Příloze č. 10 instrukce byly dále uvedeny tzv. „Odborné podmínky pro jmenování znalcem“, kde již ministerstvo výslovně stanovovalo odborné předpoklady pro možnost zápisu uchazeče, a to příkladem pro obor *Ekonomika, odvětví ceny a odhady, specializace nemovitosti*.

2. Specializace znalců uváděné v dřívějších seznamech znalců

Dále je vhodné učinit krátký exkurs do formy publikace rozsahu znaleckých oprávnění v dřívějších seznamech znalců. Ačkoli § 4 a 5 znal. v. 1967 předpokládal, že jsou seznamy znalců vedeny na krajských soudech a jeden centrální seznam na ministerstvu, bylo možné již po řadu let považovat tato ustanovení za obsoletní, neboť většina uživatelů již od dob nástupu internetu znalce vyhledávala prostřednictvím centrálního elektronického vyhledávače na portálu www.justice.cz.¹ Pokud se zaměříme na srovnání níže uváděných dvou příkladů karet anonymních znalců v době před nabytím účinnosti nového zákona o znalcích, je možné uzavřít, že *povinnost zápisu specializace* znalce dána nebyla, respek-

¹ Data uveřejněná v tomto článku byla čerpána z elektronického vyhledávače <www.justice.cz> dne 28. 4. 2020. Autor záměrně neuvádí jména jednotlivých znalců.

tive přinejmenším nebyla dohledovými orgány vynucována. Například na obrázku 1 (viz níže) je uveden rozsah znaleckého oprávnění znalce, který měl zapsán rozsah znaleckého oprávnění pro obor ekonomika, odvětví mzdy, avšak specializaci zapsánu neměl. Naopak znalec na obrázku 2 měl zapsán kompletní rozsah znaleckého oprávnění, tedy obor ekonomika, odvětví mzdy a specializace náhrady za ztrátu výdělku při úrazech a nemocech z povolání.

OBORY ZNALECKÉ ČINNOSTI
EKONOMIKA
OBOR / Odvětví / Specializace
EKONOMIKA
Mzdy

Obrázek 1

OBORY ZNALECKÉ ČINNOSTI
EKONOMIKA
OBOR / Odvětví / Specializace
EKONOMIKA
Mzdy
<i>náhrady za ztrátů výdělku při úrazech a nemocech z povolání</i>

Obrázek 2

3. Česká literatura věnující se závaznosti znalecké specializace do 31. 12. 2020

Z českých autorů se problematice závaznosti specializace věnoval ve vztahu k dřívější právní úpravě např. Ullrich,² který uváděl, že „[s]pecializace pro znalce nejsou na rozdíl od oborů a odvětví závazné“, což výkladově opíral o znění již zmiňovaného § 8 znal. z. 1967. Současně však uváděl, že „[v]ýkon znalecké činnosti mimo rámec specializace, pro kterou bylo u znalce ověřeno splnění uvedené podmínky potřebných znalostí a zkušeností a pro kterou byl jmenován, zvyšuje riziko, že znalec poruší povinnost plně využívat všech svých znalostí vyplývajících ze slibu a povinnost řádného výkonu znalecké činnosti podle § 8 znal. z. 1967.“

Přísnější pohled pak nabízel Dörfl,³ když uváděl, že „[j]akékoliv vybočení při zpracování úkolu z oboru a odvětví, ve kterém je znalec jmenován (v některých případech i ze specializace), může znamenat vyhotovení vadného posudku. Takový posudek by potom v řízení neobstál a znalec by mohl nést procesní i disciplinární odpovědnost.“⁴

² ULLRICH, Ladislav. In: ŠEVČÍK, Petr – ULLRICH, Ladislav. *Znalecké právo*. C. H. Beck, 2015, s. 140.

³ DÖRFL, Luboš. *Zákon o znalcích a tlumočnících: Komentář*. C. H. Beck, 2009, s. 50.

⁴ Obdobně se Dörfl k posuzované otázce stavěl i ve své pozdější monografii, kdy uváděl, že: „V některých oborech a odvětvích jsou dokonce specializace natolik ustálené, že překročení specializace znalce by se mohlo považovat za porušení povinnosti znalce a znalecký posudek by mohl být zpochybněn pro nedodržení odbornosti znalce“. Blíže srov. DÖRFL, Luboš. *Znalec a znalecký posudek v civilním procesu*. C. H. Beck, 2020, s. 113.

4. Shrnutí dřívější právní úpravy

Shrneme-li doposud uvedené skutečnosti, je nutné uzavřít, že dřívější zákon ani prováděcí vyhlášky k zákonu pojem „specializace“ znalce neznaly a žádným způsobem s ním nepracovaly. Jediná zmínka o specializacích se nacházela až ve výše uvedené instrukci, kde se však pouze velmi stručně uvádělo, že uchazeč o zápis pro konkrétní specializaci mohl být v jejím rozsahu přezkoušen znaleckým sborem, a dále byl pojem specializace zmiňován až v přílohách této instrukce. Současně neexistoval jakýkoliv závazný seznam znaleckých specializací, když k takovému kroku ministerstvo dle § 26 znal. z. 1967 nikdy nebylo zmocněno, a zmocňovací ustanovení se vztahovalo pouze k uvedení seznamu oborů a odvětví. Neexistovala ani zákonem stanovená povinnost uchazeče o vstup do znaleckého systému si specializaci zapsat a bylo tedy čistě na úvaze každého nově vstupujícího znalce, zda bude žádat o zápis určité specializace, či nikoliv.

5. Úprava specializací znalců v novém zákoně účinném od 1. 1. 2021

Zásadní změny ve vnímání závaznosti specializací znalců přinesl zákon č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, (dále jen „znal. z.“), který vstoupil v účinnost dne 1. 1. 2021.

§ 1 odst. 3 znal. z. zní:

„Znalec je povinen vykonávat znaleckou činnost pouze v oboru a odvětví a případně specializaci, pro které má oprávnění vykonávat znaleckou činnost, s odbornou péčí, nezávisle, nestranně a ve sjednané nebo stanovené době.“

Protože citované znění zákona může působit ve vztahu ke specializacím trochu zmatečným dojmem, je vhodné nahlédnout do důvodové zprávy k novému zákonu. Dle důvodové zprávy jsou specializace v novém zákoně dobrovolné. Dobrovolnost však spočívá v tom, že znalec má nově možnost si specializaci zvolit, či nezvolit. Pokud si znalec specializaci zvolí, je při vstupu do systému prověřován pouze v rozsahu znalostí této specializace a zpracování znaleckých posudků v jiných specializacích příslušného odvětví mu je zcela zapovězeno. Pokud si však znalec specializaci nezvolí, pak je povinen vykonávat činnost v celém rozsahu odvětví, tedy ve všech specializacích, které pod odvětví spadají. Důvodová zpráva pak výslovně uvádí, že každý znalec by měl velmi pečlivě uvážit, zda si nechá specializaci zapsat, neboť důvodem pro odmítnutí provedení znaleckého úkonu nebude následně moci být subjektivní pocit znalce, že dané problematice nerozumí.

6. Aktuální aplikační problémy a možná východiska

S nastíněnou novou úpravou v oblasti specializací, a rozsahu znaleckého oprávnění vůbec, je spojeno několikero těžkostí. Předně znalci jmenovaní podle dřívější právní úpravy se svými znaleckými oprávněními ke dni 1. 1. 2021 neukončili svoji činnost, ale díky přechodným ustanovením § 46 a § 48 znal. z. jsou oprávněni vykonávat znaleckou činnost ještě po dobu pěti let ode dne nabytí účinnosti nového zákona (tj. do 31. 12. 2025), a to ve stejných oborech, odvětvích a specializacích, pro které získali oprávnění k výkonu znalecké činnosti podle znal. z. 1967.⁵

§ 46 odst. 1 a 2 znal. z. zní:

„1) Znalec, který získal oprávnění k výkonu znalecké činnosti podle zákona č. 36/1967 Sb., ve znění účinném přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, je zapsán jako znalec do seznamu znalců podle tohoto zákona.

2) Znalec podle odstavce 1 je oprávněn vykonávat znaleckou činnost podle tohoto zákona nejdéle po dobu 5 let ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona; uplynutím této doby nebo zápisem do seznamu znalců podle tohoto zákona ve stejném oboru a odvětví dosavadní znalecké oprávnění zaniká.“

§ 48 znal. z. zní:

„Znalec, znalecká kancelář a znalecký ústav podle § 46 a 47, kteří získali oprávnění k výkonu znalecké činnosti podle zákona č. 36/1967 Sb., mají oprávnění vykonávat znaleckou činnost pro stejné obory, odvětví a specializaci, pro které získali oprávnění k výkonu znalecké činnosti podle zákona č. 36/1967 Sb.“

Aplikační praxe se tak musí nyní vyrovnávat především s tím, zda u dosavadních znalců vyžadovat již od 1. 1. 2021 striktní výkon činnosti ve zvolené specializaci dle nových pravidel, či zda po dobu přechodných ustanovení akceptovat i výkon činnosti mimo zvolenou specializaci.

Jak je vidno z výše citované literatury vztahující se ke staré právní úpravě, autoři nabízelí již v dřívějších dobách v zásadě dvě možnosti přístupu. První nastíněnou možností byl spíše formalistický přístup, dle kterého i pokud byl zpracován znalecký posudek *lege artis*, bylo nutno v případě vybočení znalce z jeho specializace toto vybočení vnímat jako porušení důkazu v rozporu se zákonem, kdy mohla být u znalce později dovozována i jeho disciplinární odpovědnost. Druhou možností bylo posouzení přípustnosti znaleckého posudku zpracovaného znalcem mimo rozsah jeho specializace (při současném dodržení oboru a odvětví) optikou zpracování posudku *lege artis*, kdy nebylo primárním vodítkem dogmatické kritérium dodržené specializace, ale výsledek v podobě bezchybného znaleckého posudku zpracovaného způsobem *lege artis*, plně využitelného pro potřeby soudních či jiných řízení.

V době působnosti přechodných ustanovení nového zákona (tedy do 31. 12. 2025) se jeví jako vhodnější přistupovat k posouzení závaznosti znalecké specializace u dříve jmenovaných znalců spíše druhým z nastíněných přístupů, kdy by specializacím znalců měl být přisuzován spíše informačně-doporučující charakter (který specializace i historicky měly) a měly by soudci či jinému žádajícímu subjektu spíše dopomoci k lepší představě o odborném směřování vybírané osoby. V případě využití druhého z nastíněných přístupů je však nutno současně doplnit, že pokud znalec přijímá ustanovení mimo specializaci (a v tomto ohledu bude nutno chápat i aplikaci § 19 znal. z.), avšak ve svém oboru a odvětví, musí velmi pečlivě uvážit, zda je schopen znalecké zadání naplnit a zpracovat znalecký posudek právě způsobem *lege artis*, tedy postupem, který je v souladu s obvyklými, obecně uznávanými metodami určitého oboru vědy, případně umění apod. Pokud

⁵ Není patrně bez zajímavosti, že zákonodárce v § 48 znal. z. výslovně uvádí, že znalci mají oprávnění vykonávat znaleckou činnost pro stejné obory, odvětví a specializaci, pro které získali oprávnění k výkonu znalecké činnosti podle zákona č. 36/1967 Sb., přestože znal. z. nikdy problematiku specializací neupravoval – viz výklad výše.

by takovým způsobem znalec nepostupoval, byl by sankcionovatelný za nezpracování řádného znaleckého posudku, což je riziko, které si musí umět každý znalec při převzetí znaleckého úkolu sám vyhodnotit.

Výše nastíněný „informačně-doporučující“ přístup ke specializacím lze současně v praxi označit za zcela běžný. Např. v řízeních o omezení svéprávnosti vedených podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, je nezbytným důkazem znalecký posudek, který shrnuje duševní stav posuzované osoby, její schopnost samostatně právně jednat atd. Ke zpracování těchto znaleckých posudků jsou povoláváni znalci jmenovaní pro obor zdravotnictví, odvětví psychiatrie. Nemalé množství ustanovených znalců má pak uváděnou i profesní specializaci, např. na alkoholismus, psychiatrickou sexuologii, drogové závislosti, apod. Pokud by měl být přijat závěr, že znalec nesmí překračovat svoji specializaci, pak by velké množství takových znalců vůbec nemohlo ve věcech „svéprávností“ znalecké posudky zpracovávat, neboť tyto by vyžadovaly většinou specializované zaměření na gerontopsychiatrii, což je však specializace, kterou mají zapsány jednotky znalců, a systém na takový přístup není jednoznačně připraven. Současně je možné tvrdit, že i znalci s jinou specializací zpracovávají znalecké posudky v řízeních o omezení svéprávnosti většinou v potřebné kvalitě a postupem *lege artis* a není důvod je jakýmkoli způsobem ze systému diskvalifikovat. Právě hodnocení přístupu *lege artis* znalce při zpracování znaleckého posudku a možnost provedení jeho řádného hodnocení by se tedy za stávající situace měly stát výchozím výkladovým vodítkem, které by bylo upřednostněno před striktně systémově-formalistickým výkladem, který nadto sám o sobě nezaručuje, že znalecký posudek bude zpracován řádně.⁶

Konečně doporučený přístup se jeví jako vhodnější mj. i z toho důvodu, že přechodná doba stanovená zákonem slouží svým účelem především samotným znalcům a dalším znaleckým subjektům, aby splnili nové zákonné podmínky pro možnost svého dalšího fungování. Pokud by od 1. 1. 2021 byla striktně dodržována nová úprava specializací, znamenalo by to, že v tomto ohledu zákonodárce žádné přechodné období znaleckým subjektům neumožnil, což však zajisté zákonodárcem i s ohledem na dikci ustanovení § 46 a § 48 znal. z. zamýšleno nebylo.

7. Předpokládané aplikační problémy po uplynutí přechodné doby

S novými pravidly je spojen i další, doposud neřešený, ryze praktický problém, nazývající se nedostatek znalců. Jak již bylo naznačeno, dříve jmenovaní znalci mají možnost se po přechodnou dobu pěti let zapsat (po splnění vstupních podmínek) do systému jako znalci podle nové právní úpravy, a při tomto si zvolit, či nezvolit specializaci. Budou-li dříve jmenovaní znalci (kteří budou patrně – či snad? – i nadále majoritou nově vznikající znalecké obce) přistupovat k volbám specializací, budou oprávněni vykonávat činnost jen ve velmi úzkém odborném profilu. Obsazení všech specializací se tak může stát po přechodném pětiletém období již velmi problematické, zvláště bude-li vzata v potaz i skutečnost, že většinový věk současných znalců v ČR se pohybuje okolo 60 až 70 let a tito znalci již nemusí být ochotni plnit nové vstupní požadavky do systému, jako je především vstupní zkouška.

⁶ K tomu bližší srov. ŠEVČÍK, Petr – MALAST, Jan – POLÁČEK, Bohumil a kol. *Zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, s. 6 an.

Zjednodušeně řečeno, počet znalců, kteří se rozhodnou nově vstoupit do systému, včetně znalců, kteří byli dříve jmenováni a nyní se rozhodnou pro recertifikaci svého znaleckého oprávnění pod režim nového zákona, nemusí při striktním chápání závaznosti specializací po uplynutí přechodného období umožňovat v některých specializacích vůbec vyhledat soudního znalce a bude nutné přistoupit k vyhledávání znalce *ad hoc*. V této souvislosti se v posledních měsících počíná objevovat názor, že je nutné ještě v době trvání přechodného období provést legislativní změnu právní úpravy, která by umožňovala v určité podobě výkon činnosti dříve jmenovaných soudních znalců i přes nesplnění nových vstupních podmínek.

Shrnutí

Na základě uvedeného lze shrnout následovně. U znalců jmenovaných podle právní úpravy zákona č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, kteří nyní vykonávají znaleckou činnost v rámci přechodných ustanovení § 46 a 48 znal. z., je vhodné „specializaci“ prisuzovat vlastnost „informačně-doporučujícího“ vodítka. Zásadním by mělo při hodnocení znaleckého posudku, respektive již samotném procesu jeho zadání, být hledisko, zda je znalec schopen znalecké zadání naplnit a zpracovat znalecký posudek způsobem *lege artis*, tedy postupem, který je v souladu s obvyklými, obecně uznávanými metodami určitého oboru vědy, případně umění apod. V případě znalců jmenovaných podle nové právní úpravy zákona č. 254/2019 Sb., o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech, je již nutné specializaci chápat závazným způsobem, když již při zápisu do seznamu těchto osob bylo zřejmé, jaké dopady zapsání či nezapsání specializace pro znalce má, a z tohoto pohledu také byli nově vstupující znalci do systému přezkušováni. Tyto závěry přitom bude nutné revidovat po uplynutí přechodného období, tedy po 31. 12. 2025, přičemž nelze vyloučit, že do této doby bude provedena legislativní úprava, která bude řešenou problematiku nově upravovat, a to jak ve vztahu ke znalcům jmenovaným podle znal. z. 1967, tak ve vztahu ke znalcům jmenovaným již podle nové právní úpravy.

Mandatory Specialization of a Forensic Expert

Petr Ševčík (<https://orcid.org/0009-0009-0305-8367>)

Abstract: The presented article deals with the issue of the binding nature of the forensic expert's specialization in the Czech legal system. The issue of the binding nature of a court expert's specialization was legislatively problematic already under the earlier legislation of Act No. 36/1967 Coll., on experts and interpreters. However, the new legal regulation of Act No. 254/2019 Coll., on experts, expert offices and expert institutes, which is effective from 1 January 2021, regulates the age-old problem only partially and for the period of transitional provisions, which will last until the end of the year 2025, in relation to previously registered experts, does not regulate the issue practically at all.

Keywords: forensic expert, joining an expert in the proceedings, specialization of the expert, expert opinion